

Československo-nemecké hospodárske vzťahy

Vývoj – problémy – perspektívy

Jiří Kosta

Úvod

„Zahraničný obchod – náš osud“ – takto nazývali československí ekonómovia národohospodársku situáciu ČSR v medzivojnovom období. Týmto výrokom bola výstižne charakterizovaná závislosť národného hospodárstva vyznačujúceho sa surovinovými deficitmi a obmedzenosťou vnútorného trhu. Výkonný exportný priemysel – značka „Made in Czechoslovakia“ bola uznávaná na celom svete – v prvej republike uspokojivo spĺňal v tomto zmysle svoju úlohu.¹ Po štyroch desaťročiach komunistickej vlády však medzinárodný stupeň zapojenia ČSSR čoraz menej zodpovedal požiadavkám relatívne malej priemyselnej krajiny. Dokazuje to hodnota vývozu na 1 obyvateľa, ktorá vykazovala v roku 1974 480 \$ a v roku 1980 s 973 \$ bola z medzinárodného hľadiska pomerne malá. Aj exportná kvóta (podiel exportu na hrubom domácom produkte) činila v r. 1980 len 16,6 %. Prítom podiel Československa na svetovom obchode klesol z 0,74 % v roku 1974 na 0,46 % v roku 1989.² Oproti predvojnovnej republike krajina, teraz člen Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP), nemohla už využívať komparatívne prednosti medzinárodnej delby práce. Začlenenie do východného bloku malo aj svoje záporné stránky, ktoré podmieňovali tri na seba nadväzujúce faktory: po prvé – jednostranná orientácia, vychádzajúca zo záujmov sovietskeho hospodárstva; po druhé – z toho vyplývajúca štruktúra výmeny tovaru so zahraničím; po tretie – systémom podmienené funkčné defekty centrálně plánovaného hospodárstva.³

Tabuľka 1

Teritoriálna orientácia československého zahraničného obchodu

Podiely skupín jednotlivých krajín na obrate zahraničného obchodu Československa v %

Skupina krajín	1948	1953	1955	1980	1988
Socialistické krajiny [*]	39,6	78,5	70,2	69,9	78,5
Z toho RVHP ^{**}			63,7	65,5	74,6
Z toho ZSSR	16,2	35,5	34,5	35,8	41,7
Západné priemys. krajiny	45,7	14,9	16,4	23,1	17,4
Rozvojové krajiny	14,7	6,6	13,4	7,0	4,1

* RVHP plus Čína, Juhoslávia a menšie mimoeurópske krajiny.

** Bulharsko, NDR, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko (Údaje za r. 1948 a 1953 nie sú k dispozícii.).

Prameň: Ročenka zahraničného obchodu Československa, vyd. Čs. obchodná a priemyselná komora Praha, diverzné ročníky.

Údaje zhrnuté v tabuľke 1 dokumentujú kolísavý nárast podielu socialistických krajín už v priebehu prvej päťročnice (1949 – 1953), ktorý sa pohyboval počas sledovaných 40 rokov vždy okolo 70 a 80 %, v dlhodobom priemere činil asi tri štvrtiny československého obratu z obchodu. Zvyšná štvrtina pripadla na trhovo-hospodárske priemyselné, resp. roz-

vojové krajiny, pričom ich podiely kolísali predovšetkým vzhľadom na politické determinanty v časovom priebehu. Ak vychádzame z toho, že podiel ZSSR na zahraničnom obchode predvojnovkej republiky bol sotva 1 %, potom preorientácia s podielom 16,2 % v roku 1948 a 41,7 % v roku 1988 vystupuje obzvlášť drasticky.⁴ Takzvaná socialistická deľba práce bola pre Československo nevýhodná v tom, že krajina kedysi úspešne využívala ľudský kapitál bola teraz označovaná za hospodárstvo intenzívne plýtavajúce materiálom i zásobami. Na prvý pohľad sa síce zdalo, že sovietska ekonomika s bohatými ložiskami surovín poskytuje komplementárne výhody ako obchodný partner rozvinutej priemyselnej ekonomiky. V skutočnosti však dodávky surovín neboli dostačujúce jednoducho ani kvalitatívne, a potom ani kvantitatívne. A na druhej strane zo sovietskej strany boli československým exportérom zadávané objednávky na ťažkotónažné výrobky surovinového a investičného priemyslu, ktoré boli pre československé hospodárstvo komparatívnou nevýhodou.

Tabuľka 2

Tovarová štruktúra československého vývozu
Podiely tovarov podľa skupín jednotlivých krajín v %

	Socialistické krajiny			Ostatné krajiny		
	1948	1960	1988	1948	1960	1988
Stroje a zariadenie	27,2	51,1	67,7	15,7	29,6	23,7
Suroviny, palivá	38,1	24,8	16,0	30,8	22,0	36,5
Živé zvieratá	0	0	0,4	0	0,3	0,1
Agrárne produkty*	9,2	4,8	2,5	19,5	25,1	19,1
Spotrebný tovar	25,5	19,3	13,8	34,0	23,0	20,3

* Potraviny, suroviny rastlinného a živočíšneho pôvodu.

Prameň: Historická statistická ročenka ČSSR, Praha 1985, s. 326, 327; Ročenka zahraničného obchodu Československa 1989, s. 1, 19.

Ako ukazujú údaje v tabuľke 2, podiel strojov dodávaných do krajín východného bloku, predovšetkým do ZSSR, v štyroch desaťročiach enormne stúpol, pričom tu išlo v prvom rade o výrobky ťažkého priemyslu. (Vzostup strojárského vývozu a tým aj vytvorenie nevýhodnej štruktúry čs. zahraničného obchodu súvisia s mocenskými vzťahmi vo vnútri RVHP a s vojensko-strategickým zameraním výroby v tomto zoskupení – pozn. red.) Do obidvoch blokov sa exportovalo málo základných surovín a polotovarov, pričom z hotových produktov sa mohlo vyviezť len veľmi málo. Tovarová vzorka západných exportov sa podobala tovarovej vzorke menej rozvinutej krajiny. Vzhľadom na dominantnosť východných obchodných partnerov vypadol najdôležitejší faktor rozvoja a modernizácie, totiž rozsiahlejší import technológie a know-how z pokrokových priemyselných krajín. Ak Sovietsky zväz ako rozhodujúci dodávateľ základných surovín nemohol plniť funkciu partnera uspokojujúceho komplementárne požiadavky, potom toto v rovnakej miere platilo pre priemyselne málo, resp. stredne rozvinuté krajiny RVHP. Prirodzene vzniká otázka, či vtedajšia NDR, ktorej úroveň rozvoja zodpovedala vtedajšej ČSSR, neponúkala určité výhody tovarovej výmeny, takpovediac ako náhradu za stratu západných partnerov. Zvlášť zaujímavé je, do akej miery mohol druhý nemecký štát, SRN, nadviazať na staré tradície trhovo-hospodárskej spolupráce s predvojnovým Nemeckom, obzvlášť pred rokom 1933, v uplynulých štyridsiatich rokoch. Krátky historický exkurz by mohol objasniť históriu najmladších čs.-nemeckých hospodárskych vzťahov.

Hospodárske vzťahy Československa s obidvoma nemeckými štátmi v minulosti

Aj keď politické elity predvojnovkej republiky mali z politických dôvodov záujem na

rozšírení obchodu so svetovými veľmocami – s Francúzskom, Veľkou Britániou, USA – na úkor výmeny tovarov s Nemeckom (celkom mimoriadne po 1933), zostalo Nemecko, podmienené ekonomicky, jednoznačne dominujúcim obchodným partnerom ČSR.⁵ Podiel Nemecka (vrátane slobodných prístavov) na čs. vývoze činil v roku 1928 26,8 % (ďaleko za ním Rakúsko na druhom a Veľká Británia na tretom mieste) a v roku 1937 ešte vždy 15 % (jasne pred USA a opäť Veľkou Britániou).⁶ Bližší obraz o tom nám dajú údaje o importe: v roku 1928 bol severný sused s podielom dovozu 38,6 % jednoznačne na čele všetkých importných krajín, z toho potom Rakúsko a Veľká Británia, ktorých porovnateľné percento činilo v r. 1937 17,3 % pre Nemecko, pričom Briti boli na druhom a Francúzi na tretom mieste obchodných partnerov štátu.⁷ Nehľadiac na určité obchodnopolitické zásahy, boli to za prvej republiky prevažne trhové sily, komparatívne výhody tovarovej výmeny medzi Československom a Nemeckom – nízke transakčné náklady, obojstranné znalosti trhu, tradične bohaté obchodné kontakty atď., ktoré sa plne rentovali.

Ak porovnáme dlhodobú dynamiku celkových československých exportov a importov v povojnovom období vývoja tovarovej výmeny s obidvoma nemeckými štátmi, potom treba konštatovať nasledovné tendencie. Priemernému ročnému nárastu celkového exportu v rokoch 1950 až 1983 9,3 % odpovedala miera rastu 11,0 % v prípade NDR a pre SRN 10,6 %. Rast importov ČSSR bol v rovnakom období v ročnom priemere 9,9 %, pričom porovnateľné údaje pre východné Nemecko boli 12,6 % a pre západné Nemecko 12,0 %.⁸ Dynamika výmeny tovarov s oboma nemeckými štátmi teda celkove prekonala tempo rastu zahraničného obchodu Československa. Toto treba previesť na ekonomické faktory, totiž zmienené komparatívne výhody nemecko-československých hospodárskych vzťahov v mezivojnovom období, o ktorých už bola reč. Vyšší rast obchodu s východným Nemeckom oproti SRN je výsledkom predovšetkým zahraničnopoliticky / zahraničnoekonomicky podmieneného začlenenia ČSSR do východného bloku. Toto dostatočne dopĺňujú aj údaje o podieloch v tabuľke 3.

Tabuľka 3

Vývozy a dovozy s vtedajšími nemeckými štátmi

Podiely na celkovom dovoze resp. vývoze ČSSR v rokoch 1960 – 1985 v %

	Vývoz			Dovoz		
	1960	1975	1985	1960	1975	1985
NDR	10,1 (15,9)	12,3 (18,5)	9,2 (12,7)	10,9 (17,0)	12,2 (18,6)	9,5 (10,0)
SRN	3,5 (47,3)	5,5 (43,8)	4,5 (18,3)	3,3 (43,7)	6,4 (45,2)	4,2 (17,2)

Výpočet podielov je založený na bežných cenách a oficiálnych zmeniteľných kurzoch. Pretože východné meny v štatistike boli nadhodnotené a západné meny podhodnotené, údaje uvedené na iných miestach (ktoré sa opierajú o reálne alebo aspoň realistickejšie zmeniteľné kurzy) nie sú porovnateľné s tu uvádzanými podielmi. V zátvorkách sú uvedené podiely na obchode s RVHP.

Prameň: Historická štatistická ročenka ČSSR, Praha 1985, s. 320 – 324; Štatistická ročenka ČSFR 1990, s. 465 až 467.

Údaje v tabuľke 3 treba interpretovať nasledovne: dovozné a vývozné podiely obchodu s NDR na celkovom zahraničnom obchode Československa tvorili v období od 1960 až do 1985 asi jednu desatinu. Ak odhliadneme od dominujúcej dôležitosti čs.-sovietskych hospodárskych vzťahov vo výmene tovarov so socialistickými krajinami (por. tabuľku 3), potom pre ČSSR v rámci RVHP bol východonemecký obchodný partner významný, i keď sa jeho význam v osemdesiatych rokoch (tu sa vyznačuje rok 1985) zmenšoval tak vo východnom bloku, ako aj mimo neho, v neposlednom rade aj v dôsledku krízového vývoja v NDR. Za takýchto politických podmienok v celom období komunistickej vlády, ako už bolo spomenuté, bol obchod so Západom veľmi úsporný. Napriek tomu je obzvlášť nápadný prenikavý význam obchodu so SRN – v minulom desaťročí trochu klesol len dočasne (por. tabuľku. 3) – vnútri ES (rovnako aj OECD, ktorá tu nie je uvedená zvlášť).

Aj toto potvrdzuje prospešnosť tovarovej výmeny s Nemeckom, okolnosť, ktorá sa odzrkadlila vo volaní československých podnikov po importe moderných technológií a po iných kvalitných produktoch.

Znázornením prehistórie československo-nemeckého zahraničného obchodu pred zmenami 1989 ukončujem konfrontáciu tovarovej štruktúry exportu do obidvoch nemeckých štátov. Pretože sa na základných rysoch štruktúry vývozu, ktoré možno porovnávať, v priebehu uplynulých desaťročí takmer nič nezmenilo, možno považovať posledný rok pred zjednotením za reprezentatívny.

Tabuľka 4

Tovarová štruktúra vývozu do obidvoch nemeckých štátov 1989
Podiely skupín tovarov „SITC“ v %

	Potraviny a požívatiný skup. 0+1	Suroviny, horľaviny, oleje skup. 2+3+4	Chemické vyr., polotovary, skup. 5+6	Stroje + vozidlá skup. 7	Konzumné výrobky atď. skup. 8+9
NDR	0,9	10,2	22,2	57,3	9,4
SRN	9,6	19,5	51,4	8,1	1,4

Prameň: Ročenka zahraničného obchodu Československa 1990, s. 78, 86.

Podľa tovarovej štruktúry vývozu realizovaného do oboch krajín sa dá podobne testovať úroveň náročnosti „východného“ resp. „západného trhu“ ako výkonnosť čs. exportného priemyslu. Ako ukazujú podiely tovarov, znázornené v tabuľke 4, ktoré sa mohli predať v NDR ako aj v SRN, strojárstvo a prístrojová výroba síce vyhovovali požiadavkám východného Nemecka (porovnaj vysoký podiel 57,3 % na všetkých skupinách tovarov exportovaných do NDR), avšak v žiadnom prípade nie požiadavkám západonemeckých importérov (porovnaj podiel 8,1 %). Aby vôbec bolo možné nahospodáriť tvrdú menu za účelom zaplataenia životne dôležitých importov zo Západu, bolo nutné exportovať do západného Nemecka výrobky nevalnej dokonalosti (porovnaj komentár k tabuľke 2).

Bez toho, aby sme sa bližšie zaoberali dovozom z obidvoch krajín do ČSSR, treba poznamenať, že podiel strojov, výrobkov elektrotechnického priemyslu a vozidiel zo SRN v r. 1988 činil 56 % všetkých západonemeckých dodávok.⁹ Tento značný podiel importu technológií sa síce dosiahol aj pri dodávkach strojov z NDR (a čo do množstva bol aj značne prekročený), ak by však ústrední plánovači neboli preferovali východné importy, v neposlednom rade aj vzhľadom na chronický nedostatok devíz, bolo by došlo k volaniu podnikov po potrebných moderných investičných tovaroch západonemeckej proveniencie. V predečer zmien už viazli hospodárske vzťahy s NDR, pričom spočiatku latentná túžba po expanzii obchodu so SRN stále silnela predovšetkým na strane československého importu. (Tlak na rozvíjanie obchodu so SRN silnel nie len v súvislosti s požiadavkami na dovozy moderných technológií a kvalitných produktov, ale tiež v súvislosti s narastaním vnútorných problémov v krajinách vtedajšej RVHP, najmä s prekonávaním rôznych napätí v ich ekonomikách prostredníctvom obchodu s vyspelými západnými krajinami – pozn. red.)

Koniec osemdesiatych rokov a zmena tovarovej výmeny s NDR (od roku 1990 „nové spolkové krajiny“) a (starou) SRN

Už v druhej polovici osemdesiatych rokov sa v československej ekonomike pripravovala zmena. Pri generálne upadajúcom trende všetkých prúdov zahraničného obchodu (meranom inflačným objemom vývozu a dovozu) posúvali sa teritoriálne štruktúry

v neprospech krajín východného bloku.¹⁰ Tento posun bol zjavný aj v tovarovej výmene s NDR a so SRN. Kým podiel exportov do SRN na celkových československých vývozoch vzrástol zo 7,4 % v roku 1985 na 8,3 % v roku 1989, podiel exportov do NDR za rovnaké obdobie klesol zo 7,0 % na 6,5 %. V tej istej dobe vzrástol podiel exportov zo SRN zo 7,2 % na 9,3 %, pričom súčasne bolo možné zaznamenať len nepatrný vzostup podielu dodávok z NDR do ČSSR (zo 7,5 % na 7,8 %). Menší vplyv na tieto zmeny a mala rysujúca sa expanzia nášho exportu na západonemecký trh, prehĺbujúca sa hospodárska kríza v NDR, ktorá kráčala spolu s krízovým vývojom v Československu.

Po zjednotení sa dramaticky vyhrotila situácia v nových spolkových krajinách („neue Bundesländer“). Toto dokladajú miery rastu uvedené v tabuľke 5 o vývoze a dovoze vo výmene tovarov s novými a starými spolkovými krajinami v rokoch 1989 a 1990 (zakaždým oproti vlašajšku).

Tabuľka 5

Ročný rast vývozu a dovozu v obchode so starými a novými spolkovými krajinami 1989 a 1990 v % (na báze práve platných cien)

	1989/1988	1990/1989
Vývoz		
do nových spolkových krajín (NDR)	-4,4	-35,7
do starých spolkových krajín (SRN)	+8,4	+53,9
Dovoz		
z nových spolkových krajín (NDR)	-2,3	+16,1
zo starých spolkových krajín (SRN)	+1,8	+59,2

Prameň: Statistická ročenka ČSFR 1991, s. 44.

Tri z údajov uvedených v tabuľke dokumentujú radikálnu zmenu v zahranično-hospodárskych vzťahoch ČSFR so starými ako aj novými spolkovými krajinami: po prvé úpadok exportu do bývalej NDR, po druhé prudká expanzia vývozu do starých spolkových krajín, po tretie nesmierne rozšírenie dovozu zo západného Nemecka. Nie v roku 1989, ale v prvom rade v roku 1990, v roku zjednotenia, bola zaznamenaná táto prenikavá zmena. Táto výpoveď, ktorá sa opiera o hodnoty vo vtedy platných cenách, sa v jadre nemení, berie za základ príslušný objemový index (v súlade s infláciou). (Pre celý vývoz ČSFR bol hodnotový index 1990/1989 -1,0 %, objemový index -4,2 %; pre československý dovoz sa vypočítali obidva indexy 10,9 % resp. 9,7 %.¹¹ Tieto indexy pri výmene tovarov s oboma nemeckými teritóriami by sa nemali podstatne rozchádzať. Údaje nie sú k dispozícii.)

Rozdielne miery rastu, ktoré možno vyčítať z tabuľky⁵, menili v rokoch 1988 – 1990 podiely obidvoch nemeckých teritórií na čs. zahraničnom obchode nasledovne (tabuľka 6).

Tabuľka 6

Podiel tovarovej výmene s NDR (nové spolkové krajiny) a so SRN (staré spolkové krajiny) na zahraničnom obchode Československa 1988 – 1990 v %

	Vývoz		Dovoz		Obrat	
	NDR	SRN	NDR	SRN	NDR	SRN
1988	7,0	7,7	8,2	9,3	7,6	8,5
1989	6,5	8,3	7,8	9,3	7,2	8,8
1990	4,3	12,8	8,2	13,3	6,3	13,1

Prameň: Statistická ročenka ČSFR 1991, s. 439, 441.

Z údajov v tabuľke 5 a 6 možno vyvodiť dva závery:

Po prvé, posun v štruktúre v prospech (starej) Spolkovej republiky na strane vývozu je o niečo výraznejší než na strane dovozu. Obzvlášť v roku 1990 importné podniky NDR po silnom útlme po zjednotení stornovali niekoľko zákazok z ČSFR. Oproti predchádzajúcemu roku bol v roku 1990 zvlášť markantný pokles čs. dodávok potravín a požívatín, horľavín, investičných a spotrebných tovarov; z väčšej časti mohli byť zachované iba exporty surovín.

Po druhé, nástup tovarovej výmeny s novými spolkovými krajinami bol prekompenzovaný už odrážajúcou sa expanziou so starými spolkovými krajinami. Pripojené hodnoty oboch teritórií (vypočítané na báze vtedy platných cien) znamenajú, že obrat zahraničného obchodu oboch nemeckých teritórií zhrnutý 1990 oproti predchádzajúcemu roku vzrástol o 27,7 % a že podiel tohto obratu na celkovom obrate zahraničného obchodu Československa narástol zo 16,0 % (1989) na 19,4 %. Menej potešiteľné bolo, že tovarová štruktúra exportov do starých spolkových krajín, ktoré sa vyznačovali celkovo vysokým podielom nie veľmi dokonalých výrobkov, ostala nezmenená.

Najnovší vývoj československých obchodných vzťahov so Spolkovou republikou Nemecko

Pre lepšie pochopenie zmien v roku 1989 slúži tabuľka 7 – tu sú pripojené agregované exporty a importy vtedy ešte existujúcich dvoch nemeckých štátov.

Tabuľka 7

Výmena tovarov medzi ČSFR a Nemeckom 1989 – 1992

Rast oproti predchádzajúcemu obdobiu a podiel na čs. vývoze a dovoze v %

Obdobie	Vývoz		Dovoz	
	Rast	Podiel	Rast	Podiel
1989	2,3	14,8	-0,1	17,1
1990	14,2	17,1	39,5	21,5
1991	(10,1)*	25,1	(-46,3)*	20,3
1. štvrťrok 1992**	(38,6)	(30,7)	(-16,8)	(19,1)

+ Z Výskumného ústavu pre vonkajšie ekonomické vzťahy (VÚVEV) v Prahe miery rastu kalkulované na báze dolára a vyrovnané kolísaním kurzu (len s výhradami porovnateľné s mierou rastu pre rok 1989 a 1990).

** Údaje z FSÚ pre 1. štvrťrok 1992 označené referentmi – obzvlášť čo sa týka dovozu – ako veľmi predbežné hodnotenia.

Prameň: ako tabuľka 6: ČSFR v mezinárodnej ekonomike 4/1991, vyd. ako štvrťročník Výskumného ústavu pro vnější ekonomické vztahy (VÚVEV) Praha, marec 1992, s. 54, predbežné prepočty FSÚ na rok 1992, 1. štvrťrok.

Skôr než budeme komentovať údaje uvedené v tabuľke 7, musíme uviesť niekoľko metodických poznámok k účinnosti štatistiky, ktorú máme k dispozícii.¹² Údaje na roky 1989 a 1990 sú porovnateľné, pokiaľ FSÚ vychádza v oboch prípadoch z vtedy „reálnych zmeniteľných kurzov“, pričom miera rastu 1989 oproti základnému roku (1988) používa kurz z roku 1989 pre obidva porovnávané roky (toto nebolo v prípade tabuľky 6). Vidno, že vývoj krátko po zmenách sa opiera o hodnoverné údaje. Toto platí už menej pre roky 1991 a 1992, kde obzvlášť miery rastu týchto dvoch rokov oproti obom predchádzajúcim (t. zn. riadky 3 a 4 tabuľky oproti prvým dvom riadkom) nie je možné ďalej porovnávať. Tu sú podielové čísla spoľahlivejšie než miera rastu.

Vzhľadom na tieto výhrady oproti údajom možno z obrázku, ktorý poskytuje tabuľka 7, usudzovať nasledovný výsledok. Už bezprostredne po zmenách, v roku 1990, nastáva zreteľná expanzia vývozu a dovozu z, resp. do Spolkovej republiky. Toto potvrdzujú (možno trochu nadhodnotenú) miery rastu ako aj údaje o podieloch pre tento rok, keď sa konfrontujú príslušné čísla roku 1989. Samozrejme treba prihliadať, že toto nastalo v podmienkach všeobecne klesajúceho chodu vývoja zahraničného obchodu ako aj celého čs. národného

hospodárstva. Kým aj v roku 1991 a 1992 vývoz do Nemecka trochu vzrástol – menej v objeme ako vo vzťahu k podielu na celkovom vývoze ČSFR, tak sa v tomto období zmenšoval dovoz, a síce tak absolútne, ako aj relatívne. Tento vývoj je primárne odvodený trojnásobným radikálnym znehodnotením koruny v roku 1990 (ostatne toto platí obrátene aj pre expanziu exportov, ktoré boli pre zahraničných importérov cenovo výhodnejšie). Klesajúci vývoj dovozov má tak pozitívne ako aj negatívne dôsledky. Zmenšenie importov pôsobí pozitívne len potiaľ, kým toto uľahčuje platobnú bilanciu. Nemožno však nespomenúť aj negatívne efekty, ktoré importom moderných technológií zamedzia rastovým impulzom. Tým je vzrastanie výkonnosti exportného hospodárstva závislé na tom, do akej miery expandujú západné dovozy.

Zjednotené Nemecko je dnes dominujúcim obchodným partnerom Československa. Ak bývalý Sovietsky zväz ako odberateľ československých exportov zaberá miesto pred SRN – vtedajšie podiely boli 25,2 % a 17,4 %, tak v roku 1991 si obidve krajiny vymenili svoje pozície. Naproti terajším 25,1 % v prípade Nemecka (tabuľka 7) činí podiel nástupníckeho útvaru ZSSR – Spoločenstva nezávislých štátov – len 19,1 % v roku 1991 a ďalej silne klesá. Aj vo vnútri Európskych spoločenstiev ako vývozný a dovozný partner stále dominuje Spolková republika Nemecko. Podiel exportu krajín ES na celkovom vývoze ČSFR činil v roku 1991 40,7 % a podiel Nemecka na vývozech do ES 61,7 %. Podiel importov z ES sa udáva na 33,0 %, z toho podiel Spolkovej republiky Nemecko v tom istom roku činil 61,5 %.¹³

V súvislosti s týmto prekvapujúcim postavením Nemecka ako hospodárskeho partnera Československa vyvstáva niekoľko otázok ekonomickej a politickej povahy, ktoré budú prediskutované v návaznosti na posledný odstavec k téme kapitálového podielu zahraničných, zvlášť nemeckých investorov. Predtým treba ešte prejednať tovarovú štruktúru exportov do Nemecka, ako aj importy z tejto partnerskej krajiny v nedávnej minulosti.¹⁴

Podiel exportu strojov do Spolkovej republiky Nemecko neutešene klesol z 25 % v roku 1990 na 18 % v nasledujúcom roku a aj v prvom štvrťroku 1992 je so svojimi 17 % príliš nízky.

Naproti tomu v tom istom období vzrástol vývoz priemyselných tovarov, ovšem viac polotovarov než hotových produktov.

Primerane komparatívnym výhodám československého exportného hospodárstva mierne vzrástol podiel potravín a spotrebného tovaru. Z rovnakého hľadiska sa stagnujúci podiel surovín a horľavín (12 %) považuje za príliš vysoký. Pražskí experti si sťažujú na nedostatočnú prispôbitosť priemyslu k dopytu na medzinárodných trhoch, ktorá dokumentuje, že reforma hospodárskeho systému nevykazuje ešte dostatočné pozitíva. S týmto možno súhlasiť; predsa však treba uvážiť, že efekty radikálnej zmeny v politickom usporiadaní môžu priniesť trvalejšie výhodné výsledky, zvlášť keď až v roku 1992 nabehne proces veľkej privatizácie (a aj potom sa chovanie podnikov bude meniť len postupne). Treba tiež uvážiť, že krajne nevýhodná sektorálna štruktúra – vysoký podiel ťažkého a zbrojárskeho priemyslu – sa nemôže zmeniť zo dňa na deň. A v neposlednom rade sa právom poukazuje na to, že pre exportnú expanziu zodpovedajúcu československým hospodárskym záujmom v roku 1990 a 1991 až podnes nemalou prekážkou sa stali colné a podielové bariéry ES, zvlášť u textilných, oceľiarskych a agrárnych produktov. Ukáže sa, do akej miery pozitívne efekty bude vykazovať asociačná dohoda so Spoločenstvami, ktorá síce na jar 1992 trochu pozdvihla vývozné obmedzenia, avšak z hľadiska na rozdelenie federácie spôsobí ďalšie ťažkosti.

Podiel dovozu strojov a vozidiel sa znížil z 56 % (1990) na 51 % (1991) a 37%-ným podielom všetkých dovozov tejto tovarovej skupiny ešte stále pokrýva významnú časť potreby modernej technológie. Toto platí aj pre chemikálie a iné priemyselné výrobky, ktorých kvóta importného krytia bola vždy medzi 26 % a 37 %.

Potreba zahraničného kapitálu v českej a slovenskej ekonomike

Medzi vedcami a politikmi ako aj na základe podrobných správ v masmédiách a aj v širokej verejnosti sa už niekoľko mesiacov čoraz častejšie diskutuje o nutnosti a účelnos-

ti, o pozitívnych, ako aj negatívnych vplyvoch zahraničnej kapitálovej účasti. Pre väčší počet českých a slovenských expertov rovnako ako pre autora tejto štúdie stojí mimo otázku extrémne vysoká potreba prílivu kapitálu zo zahraničia.

Táto potreba vyplýva z mimoriadneho nedostatku domácich úspor, dôsledkov socialistického plánovaného hospodárstva, ako aj z ďalších rovnako dedičných vecí, ako technologickej zaostalosti, zastaralej infraštruktúry, z katastrofálnych škôd na životnom prostredí atď. Ako vyzerá vývoj v oblasti podnikania z pohľadu potrebných zahraničných investícií? (Presiahlo by rámec tohto článku, ak by tu mal byť zahrnutý aj prísun kapitálu medzinárodných inštitúcií a zahraničných vlád.)

Ak nehladáme na zahraničné projekty vo východnom bloku, tak v československej platobnej bilancii v roku 1989 (zverejnenej prvý raz v r. 1990) sa objavili priame investície západných investorov.¹⁵ Ak počas rokov 1980, 1985 a nasledujúcich až do roku 1988 (len tieto boli uverejnené v štatistike platobnej bilancie) neboli nijaké priame investície, činili tieto v roku 1989 3 857,6 mil. Kčs, v roku 1990 3 241,8 mil. Kčs a v roku 1991 17 891 mil. Kčs, ktoré sa podľa údajov štátnej banky rovnajú 606,7 mil. US \$.¹⁶ Primerané investície sa týkajú kapitálových prúdov z rôznych krajín a prichádzajú do najrôznejších podnikových odborov. Ak by sme sa pokúsili zistiť počet dotýčajúcich firiem, ktoré boli založené, resp. už boli uvedené do prevádzky od začiatku 1990 až do súčasnosti (máj 1992), potom by sme našli v rôznych prameňoch údaje navzájom sa rozchádzajúce.¹⁷ Jeden z rozdielov vyplýva z toho, že ministerstvo financií malo až do apríla 1991, kým bolo na založenie spoločných podnikov, resp. podnikov so zahraničnou účasťou povinné povolenie, ich počet spoľahlivo zachytený. Odvtedy síce každá firma so zahraničným kapitálom má povinnosť zaregistrovať sa v obchodnom registri; avšak lehoty na potvrdenie registrácie na príslušnom súde sa pretahujú na týždne a zachytenie investičnou bankou (podľa okolností aj rôznymi výskumnými miestami) nenastáva taktiež okamžite. Ďalší dôvod veľmi rôznorodých údajov je v tom, že často tiež nie sú zachytené najmenšie podniky (napr. také, ktoré v druhom kole malej privatizácie boli vydražené cudzincom) a / alebo sú založené, ale v skutočnosti nepracujú. Tak podľa zdrojov „s vysokými číslami“ začiatkom mája bolo schválených 2 990 podnikov so zahraničnou účasťou, pričom podiel zahraničných investícií na podnikovom majetku činil 45 %. 67 % podnikov malo svoje sídlo v Českej republike, zvyšných 33 % na Slovensku (Drábek). Druhý aktuálnejší zdroj (Hošková) uvádza k 1. 10. 1991 počet 5 921 firiem so zahraničnou kapitálovou účasťou (z toho 2 308 „čistých“ zahraničných firiem, ostatné sú joint ventures, z toho 4 735 v Českej republike). Pritom podľa tohoto zdroja v októbri 1991 by malo byť 70 % týchto firiem v oblasti obchodu, 14 % v ostatných službách (hotely, banky, atď.), avšak len 10 % v priemysle a 6 % v stavebníctve. Autorka taktiež vypočítala na mesiac apríl 1992, že podnikovému kapitálu 23,9 mil. Kčs odpovedá zahraničný podiel 10,3 mil. Kčs, t.j. 43 %. Podľa ďalšieho zdroja, „s nízkymi číslami“ (VÚVEV) – vychádza sa tu zrejme z registrovaných a skutočne pracujúcich firiem (pričom určite nie sú zachytené mnohé malé firmy a okrem toho tu nie sú k dispozícii novšie dáta) – bolo k 22. 7. 1991 661 takýchto podnikov so zahraničnou kapitálovou účasťou 75 % na majetku podniku! Aj štátna banka vychádza z firiem, ktoré sú zaregistrované v obchodnom registri, ktorých počet k 31. 12. 1991 bol 740. Autor tohto príspevku po prečítaní všetkých týchto a ďalších heterogénnych údajov (porovnaj pozn.¹⁷) o počte podnikov so zahraničnou účasťou nemôže vyjadriť viac než vágno domnienku, že koncom mája bolo 4 000 – 5 000 takýchto firiem – vrátane malých podnikov, s vylúčením takých, ktoré boli až doteraz založené len na papieri.

Treba doplniť údaje o objemu priamych investícií a o počtoch odpovedajúcich podnikov niekoľkými dátami pre porovnanie. Čísla pre ČSFR skonfrontujeme s údajmi pre Spolkovú republiku Nemecko,¹⁸ pričom vychádzame z tézy, že „nemecký hospodársky zázrak“ je odvoditeľný v neposlednom rade z tesného prepojenia západonemeckej ekonomiky so svetovou.

V roku 1989, v poslednom roku pred zjednotením, činili zahraničné priame investície v Spolkovej republike Nemecko 365 DM na 1 obyv., v ČSFR v roku 1991 (v prepočte na

existujúci zmeniteľný kurz) 65 DM na 1 obyv.; kým v roku 1989 bola investovaná takmer osemnásobná suma zahraničných investícií v Nemecku nemeckými firmami v zahraničí, v ČSFR to nebol nijaký kapitálový export (v protiklade k prvej republike); štyri desaťročia sa zosilňovalo tesné prepojenie, vzájomné prúdenie kapitálu medzi západným Nemeckom a ostatným svetom, v ČSFR chýbali takéto investície s krajinami s tvrdou menou. Podľa hodnotenia dvoch vedcov českého pôvodu, ktorí žijú na Západe, by bol potrebný ročný príliv kapitálu 6 mld. US \$,¹⁹ do ČSFR z toho prišla v roku 1991 desatina. Jeden český expert považuje – celkom oprávnenne – ročný príliv od 1,5 do 2 mld. US \$ toho času za dostatočný,²⁰ čo je však trojnásobná suma oproti čiastke realizovanej v roku 1991.

Ako naznačujú údaje (ktoré by sa mohli ľubovoľne rozšíriť), silné emotívne odmietanie údajného „nadmerného cudzieho vplyvu“ neodolalo racionálnym úvahám, ktoré sa zakladajú na výpočtoch. Nemožno odbaviť mávnutím ruky poznámku, že českí a slovenskí nositelia rozhodnutí by mali využiť konkurenciu potencionálnych investorov zo zahraničia, aby dohodli také trhové ceny, ktoré by urobili výčitky o „výpredaji za babku“ celkom bezpredmetnými.

Priame investície nemeckých podnikov v ČSFR

Častejšie a nástojčivejšie ako námietky proti „nadmernému cudziemu vplyvu“, sú varovania pred dominantnosťou nemeckého kapitálu v československej ekonomike a z toho vyplývajúcou následnou údajnou degradáciou krajiny na istý druh „nemeckej kolónie“, ktoré sa objavujú v tlači aj v zákulisí. Vychádzajme najprv z údajov, ktoré objasňujú váhu priamych investícií z Nemecka (porovnaj pozn. ¹⁷).

Podľa štatistiky, ktorá zahŕňa len podniky so zahraničnou kapitálovou účasťou zapísané v podnikovom registri (pri časovom oneskorení), bolo k 22. 7. 1991 z celkového počtu 661 takých firiem 147 podnikov s nemeckým kapitálom, t.j. 22 % (VÚVEV). Počet podnikov, do ktorých plynuli investície z Rakúska a ktoré mali sídlo na Slovensku, bol pomerne vyšší než na Morave a v Čechách (257, t.j. 39 %), avšak v prevažnej miere išlo o podniky oveľa menšie. Z počtu 174 spoločností a zahraničných podnikov s nemeckým kapitálom zaregistrovaných v obchodnom registri v októbri 1991 bolo 131 v oblasti služieb, najmä v maloobchode, 37 v priemysle a 6 v poľnohospodárstve (Pullmannová). Veľkosť firiem sa pohybovala od malých podnikov až po koncerny typu Škoda-VW. K 31. 12. 1991 bolo registrovaných 740 podnikov so zahraničnou účasťou, pričom podiel nemeckého kapitálu činil 78 % (VÚVEV).

Vzhľadom na (ešte) nezaregistrované podniky (viď komentár k štatistike „vysokých čísel“ v predchádzajúcom odstavci), v máji 1991 merané počtom podnikov, bolo 30 % firiem s investíciami zo SRN a 29 % z Rakúska (Pullmannová), v lete boli tieto podiely už 37 % (Nemecko) a 32 % (Rakúsko) (Hošková), nasledujúce miesta zaberali Švajčiarsko, Taliansko a USA. Pokiaľ je v prameňoch, v ktorých boli odhadované „vyššie čísla“ spomínaných podnikov, zmienka o váhe nemeckého kapitálu, podiely činia podobne ako u malých počtov už zaregistrovaných firiem 75 % a 85 %. Že tieto podielové čísla v r. 1991 v skutočnosti zodpovedali vecnému stavu vecí, dokladá nedávna štatistika platobnej bilancie. Podľa príslušných údajov Štátnej banky v Prahe v r. 1991 zo 606,7 mil. US \$ priamych investícií zo zahraničia jasne vynikali tri prúdy kapitálu z Nemecka (457,6 mil. US \$): Škoda-VW – 410 mil., BAZ-VW – 30 mil., Technoplyn-Linde – 17,6 mil. US \$. Možno vychádzať z toho, že – podľa výpovedí expertov štátnej banky – prísuny do menších firiem by mali činiť celkovo okolo 20 mil. US \$.²¹ Tak na základe tohto výpočtu, ako aj údajov kalkulovaných v DM,²² možno vyčíslíť podiel nemeckého kapitálu na priamych investíciách v roku 1991 asi na 80 %. (Krátko pred redakčnou uzávierkou získal autor dáta SBČS za 1. polrok t. r., podľa ktorých v dôsledku značných kapitálových tokov z ďalších západných krajín poklesol podiel priamych investícií zo SRN zhruba na 52 %.)

Nedá sa teda poprieť, že objem nemeckého kapitálu vysoko prevyšoval kapitál, ktorý prišiel v roku 1991 do československých podnikov z iných krajín; avšak z pohľadu celko-

vej potreby kapitálu, o ktorej bola reč v odstavci 5, tieto investície v žiadnom prípade nie sú postačujúce. Skôr než sa vyporiadame s výčitkou o „kolonializácii“ zo strany Nemecka, treba sa zmieniť o príčinách, ktoré spôsobili výsadné pozície nemeckých investorov. Existuje určite viacero dôvodov, z ktorých treba dedukovať tento vývoj. Bez toho, aby sme chceli uprednostňovať význam jednotlivých faktorov, ide predovšetkým o:

- geografickú blízkosť obidvoch národných ekonomík, ktorá uľahčuje osobné kontakty, znižuje transportné náklady, všestranné nazeranie na komplikovanosť súčasného, ako aj očakávaného vývoja hospodárstva v Československu, v prvom rade v Českej republike;
- dôvera investorov v kompetenciu českých a slovenských pracovných síl, najmä čo sa týka odbornej práce, ale aj umenia trhovo-hospodárskeho managementu, technikov a iných odborníkov, dôvera v ich improvizáčne schopnosti, ako aj uvoľnenie doteraz nevyužitých motivačných rezerv;
- očakávanie, že hospodárske vzťahy Československa k bývalým členskými štátom RVHP by spoločným podnikom mohli otvoriť brány na východ;
- poznatky o posttotalitných problémoch transformácie v hospodárstve a v spoločnosti, ktoré sú vzhľadom na skúsenosti v nových spolkových krajin viac známe Nemcom než príslušníkom iných národov;
- komparatívne prednosti – predovšetkým oproti bývalej NDR – v dôsledku nízkej mzdovej hladiny, ako aj ďalších nákladových faktorov, ktoré vznikli devalváciou koruny;
- cieľavedomé a súčasne pružné jednanie nemeckých investorov, ktorí sú pripravení prístupíť na želania svojich partnerov, ako aj byrokracie, ktorí neustúpia pred prekážkami a často robia v mnohých smeroch atraktívnejšie ponuky než konkurujúci záujemcovia z iných krajín.

Práve na posledne uvedenej príčine, ktorá objasňuje, prečo sa nemeckým investorom dáva prednosť, možno exemplifikovať realizáciu joint venture medzi Automobilovými závodmi Škoda v Mladej Boleslavi a koncernom VW vo Wolfsburgu.²³ Nemecký investor v súťaži so siedmimi konkurentmi a v poslednom kole oproti Renault urobil ponuku v troch smeroch výhodnejšiu, a preto vyhral: po prvé rozhodujúce boli ekonomické aspekty, zvlášť vysoká suma investovaného kapitálu; po druhé garantoval sociálny plán, že domáce pracovné sily nebudú postihnuté prepustením (pomocou pružnej regulácie dôchodkov, výpovedami zahraničným robotníkom atď.); po tretie, že oproti plánom Francúzov ostane tradičná značka „Škoda“ aj naďalej zachovaná.

Ako teda treba chápať námietku o dominantnom postavení nemeckého kapitálu – do akej miery je oprávnená, že ohrozuje ekonomickú a nakoniec aj politickú nezávislosť Čechov a Slovákov? Dostatočne sa už argumentovalo, že z ekonomického hľadiska by bolo nutné, aby príliv zahraničného kapitálu bol ešte väčší, než ako dnes prichádza len zo Spolkovej republiky Nemecko. Ak máme na mysli ekonomické kritériá ako rozhodujúce, potom treba dať priestor takému investorovi, ktorý vzhľadom na ceny, šance na trhu, know-how atď., ponúkne to najlepšie. Kapitálové injekcie zo zahraničia pomôžu československému hospodárstvu o to rýchlejšie, o čo sľubnejšia bude investičná ponuka. Nemenej dôležité popri ekonomických hľadiskách sú aj sociálne aspekty, ktoré doliehajú na spolupracovníkov príslušného podniku ako dôsledok kapitálovej účasti. Z ekonomického a sociálneho hľadiska nie je dôležité, odkiaľ kapitál prichádza. Politické postoje občanov krajiny vyplývajú z historických reminiscencií, tradícií a v neposlednom rade z emocionálnych predsudkov, ktoré zodpovední politici v demokracii nemôžu prehliadať. Jedine vysvetľovanie a proces poznania budú spôsobovať dlhodobý účinok. Vzhľadom na diskutovaný problém postojov k vysokému podielu nemeckého kapitálu to znamená, že sa bude musieť brať ohľad na strach, nech by bol akokoľvek iracionálny a ničím neopodstatnený.

Slobodné a demokratické usporiadanie Spolkovej republiky Nemecko, európske vedomie väčšiny nemeckého obyvateľstva, zvlášť mladej generácie, politická stabilita demokracie, sú podľa presvedčenia autora dostatočnými zárukami na to, že nacionálno-

-expanzívne tendencie definitívne patria minulosti. Dnes sa Spolková republika Nemecko počíta k priekopníkom európskeho usporiadania rovnoprávných národov.

Poznámky na záver

V uvedených podmienkach, vzhľadom na ekonomické ako aj politické opodstatnenia, nevidím žiaden dôvod na to, aby sa podiel nemeckých investícií do československého hospodárstva reglementoval, brzdil alebo celkom krátil. Iná otázka je, vzhľadom na predsudky, ktoré síce nemajú racionálne opodstatnenie, avšak politikmi musia byť akceptované, či by nemala byť zahájená ofenzívnejšia stratégia voči potenciálnym investorom z ostatného zahraničia. Silnejšia stimulácia v tomto smere by mohla urýchliť požadovaný prísun kapitálu bez toho, aby sa zmenšovali investície zo Spolkovej republiky Nemecko. Za ďalšie by sa tým podiel nemeckého kapitálu trochu zmenšil a podľa môjho názoru by táto tendencia nielenže nebola odmietnutá, ba práve naopak ekonomickí experti, ako aj politické rozhodujúce miesta by ju mohli uvítať. (Ako uvedené vyššie, je možné tento trend, spočívajúci vo zmenšenom podiele nemeckých investícií pozorovať v posledných mesiacoch. Rozdiely v kapitálovej náročnosti investícií zo zahraničia sa budú o. i. odlišovať najmä podľa odvetvovej štruktúry. Na druhej strane bude diverzifikáciu uplatnenia zahraničného kapitálu v domácej ekonomike potrebné ovplyvňovať najmä stimulačnými, nie restriktívnymi prostriedkami. – pozn. red.)

Podľa všetkého existujú šance vo „veľkej privatizácii“, ktorá práve v ČSFR prebieha, získať pomocou vedenia podnikov ako aj vládnych úradníkov, ktorí organizujú privatizačný proces, ďaleko viac investorov z nie nemeckého zahraničia, než tomu bolo doteraz. Predovšetkým túto skutočnosť mal na mysli predseda vlády ČR v máji t.r., keď vyjadril názor, že podiel nemeckého kapitálu by sa mal „na prelome rokov 1995/1996 (zo súčasných 76 %) znížiť na 46 % až 48 %.“¹

Ďalší prílív zahraničného kapitálu – tak od investorov z Nemecka, ako aj z iných krajín – bude v budúcnosti závisieť tak od pozitívne, ako aj negatívne pôsobiacich faktorov, z ktorých niektoré sa dajú prognózovať ľahšie, iné len veľmi ťažko. Zdá sa, že je výhodné vypracovať relatívne úspešný reformný proces v ČR. Aj v hodnotení západných bankárov, ako aj expertov z výskumných ústavov je ČSFR, zvlášť jej západná časť, zaradená ako krajina, kde je výhodné investovať, ďaleko pred ostatnými štátmi bývalej RVHP (len Maďarsko je tesne za Československom).

Aj pre zahraničných investorov je však veľmi významná otázka udržania federácie.²

Ak by sa však mala ČSFR rozdeliť a v dôsledku toho rozpadnúť na dve samostatné republiky, ako sa niektorí analytici obávajú, potom by pre obidva nástupnícke štáty bolo toto z ekonomického hľadiska spojené s vysokými nákladmi. Muselo by sa počítať s váhivým prístupom zahraničných investorov. Plným právom sa možno domnievať, že prílív zahraničného kapitálu do Českej republiky – ak vôbec – by sa na prechodnú dobu spomalil, že zahraničné investície, ktoré tak či tak plynú na Slovensko v oveľa menšej miere, by sa mohli celkom zastaviť, a tým by sa zabrzdil toľko očakávaný vzostup.

¹ Porovnaj podrobnejšie: Kosta, J.: Die sozioökonomische Entwicklung der ČSR. Wirtschaftliche und soziale Probleme. In: Die demokratisch-parlamentarische Struktur der Ersten Tschechoslowakischen Republik, vyd. K. Bosl, München-Wien 1975, s. 7 – 33 (český preklad: Výbor z díla Jiřího Kosty, EÚ ČSAV a ÚSD ČSAV, Praha 1991, s. 11 – 39).

² Za údaje prezentované v tomto odstavci autor ďakuje dr. Ivanovi Angelisovi, riaditeľovi Výskumného ústavu vonšších ekonomických vzťahů (ďalej len VÚVEV), Praha.

³ Porovnaj o. i.: Kosta, J.: Abriss der sozialökonomischen Entwicklung der Tschechoslowakei 1945 bis 1977, Frankfurt a.M. 1978, s. 72 – 112; ďalej: Kosta, J.: Die Eingliederung der ostmitteleuropäischen Staaten in den sowjetischen Block. In: Sowjetisches Modell und nationale Prägung – Kontinuität und Wandel in Ostmitteleuropa nach dem zweiten Weltkrieg, vyd. H. Lemberg et al., Marburg an der Lahn 1991, s. 269 – 285 (český preklad: Výbor z díla Jiřího Kosty, c.d., s. 43 – 63).

⁴ J.K.: Abriss, c.d., kapitola 1 – 4.

⁵ J.K.: Die sozioökonomische Entwicklung, c.d., prehľad 2 s komentárom.

⁶ Historická statistická ročenka CSSR, Praha 1985, s. 853 – 854.

⁷ Tamtiež, s. 854 – 855.

⁸ Tamtiež, s. 320 – 325.

⁹ Ročenka zahraničného obchodu Československa, vyd. Obchodní a průmyslová komora, Praha 1989, s. 77 – 78, 83 – 85.

¹⁰ Údaje v tomto odstavci sú čerpané zo štatistických ročeniek ČSFR 1989, 1990 a 1991.

¹¹ Statistická ročenka ČSFR 1991, s. 440.

¹² Bližšie metodické pokyny k vzťahu medzi vývoznými a dovoznými číslami a na základe zmeniteľných kurzov nájdete v Statistickej ročenke ČSFR 1991 na s. 436. Rad ďalších doplnkov a výpočtov, ktoré vzhľadom na značné odlišnosti medzi oficiálnymi a interne prepočítanými (nezverejnenými) „reálnymi“ zmeniteľnými kurzami koruny (Kčs), ako aj pod vplyvom 3-násobného mohutného znehodnotenia v roku 1990 uľahčujú dlhodobé porovnávanie vývozných a dovozných hodnôt, bol získaný zásluhou VÚVEV (porovn. pozn.²). (Vid' doteraz vydané štyri štvrťročníky ČSFR v mezinárodnej ekonomice, 1/1991 – 4/1992.)

¹³ Za údaje autor vďačí Federálnemu štatistickému úradu (FSÚ), ktoré boli k dispozícii v ďalšej štatistickej ročenke, nachádzajúcej sa v tlači (Statistická ročenka 1992.)

¹⁴ VÚVEV 4/1991, s. 55, predbežné údaje FSÚ na 1. štvrťrok 1992 (porovn. pozn. ¹³).

¹⁵ Statistická ročenka ČSFR 1990, s. 508 – 511.

¹⁶ Pre 1980 – 1990 vid' Statistická ročenka 1991, s. 483 – 484, pre 1991 rukopisy pripravené do tlače (Státní banka ČSFR).

¹⁷ Pramene k štatistickým údajom o podnikoch so zahraničnou kapitálovou účasťou: Drábek, Z.: Foreign investment in Czechoslovakia. In: Productivity Gap and Foreign Capital, vyd. Friedrich-Ebert-Stiftung, Praha 1991, s. 21 – 31; Durdisová, J.: Je Československo dostatečne príťažlivé pro zahraniční kapitál? In: Ekonom 12/1992, s. 17 – 18; Fárek, J.: Postavení zahraničního kapitálu v Československu. In: Productivity Gap, c.d., s. 5 – 11; Hnídková, A.: Německý monopol slábné. In: Ekonom 19/1992, s. 21 – 22; Hošková, A.: Foreign Capital in CSFR, rukopis pre Prague Economic Papers, jún 1992; Ivaničková, A. – Kordík, D.: Zahraničné investície na Slovensku. In: Ekonom 20/1992, s. 16 – 17; Pullmannová, E.: Přímé investice SRN v československé ekonomice, vyd. Ústřední úřad národohospodářského výzkumu, december 1991, s. 1 – 40; Státní banka ČSFR, Platobná bilancia 1991 (rukopis), máj 1992; Štouračová, J.: Odkud pochází a kam směřuje zahraniční kapitál. In: Ekonom 19/1992, s. 18 – 20; VÚVEV, ČSFR v mezinárodnej ekonomice (v tlači), štvrťročník, jún 1992.

¹⁸ Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland 1991, S. 638, 663; Die Kapitalverflechtung der Unternehmen mit dem Ausland 1938 bis 1989, Deutsche Bundesbank, April 1991; Staatsbank, Zahlungsbilanzstatistik 1991 (rukopis); predbežné údaje FSÚ (porovn. pozn. ¹³).

¹⁹ Hospodářské noviny, 22. 5. 1992, s. 8.

²⁰ Hospodářské noviny, 22. 10. 1991, s. 20 (cit. v A. Pullmannová, c.d., s. 28).

²¹ Rozhovory autora s pracovníkmi Státní banky R. Olšovským a E. Wollerom dňa 1. 6. 1992.

²² Mladá fronta DNES, 1. 6. 1992, s. 1.

²³ Autor získal údaje pri príležitosti založenia joint venture Škoda-VW pri rozhovoroch s vtedajším predsedom predstavenstva VW p. Dr. Carlom Hahnom a ďalšími poprednými pracovníkmi, ako aj neskôr pri príležitosti exkurzie do závodu v rozhovore so zástupcom predsedu predstavenstva spoločného podniku v Mladej Boleslavi p. dr. Volkhardom Köhlerom.

²⁴ Hospodářské noviny, 26. 3. 1992, s. 34.

²⁵ Práce na tejto štúdií boli ukončené 10. 6. 1992.